

Wanda Wójcik

"Szkice systemowych ujęć pedagogiki", Małgorzata Kaliszewska, Barbara Klasińska, Kielce 2010 : [recenzja]

Nauczyciel i Szkoła 1 (53), 289-294

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wanda WÓJCIK

Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna w Łowiczu

Recenzja książki: Małgorzata Kaliszewska, Barbara Klasińska (red.), *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2010, ss. 206.

Całościowo – systemowe ujęcia i opisy zebrane w *Szkicach systemowych ujęć pedagogiki* stanowią o zainteresowaniu i podejmowanych licznych próbach modernizowania teorii i praktyki edukacyjnej zarówno w szkolnictwie wyższym, jak i placówkach oświatowych.

Redakcyjna odpowiedzialność dr Małgorzaty Kaliszewskiej i dr Barbary Klasińskiej zorientowana na normy i wymogi znanej autorki i propagatorki koncepcji modelowania systemowego w pedagogice – Prof. zw. Krystyny Duraj-Nowakowej – sprawiła, że interesująca publikacja mogła trafić nie tylko do admiratorów tego paradygmatu, ale także do szerszego grona odbiorców.

Próby systemowego modernizowania teorii i praktyki różnych dyscyplin pedagogicznych są obszarem aktywności coraz liczniejszego grona osób. Od ponad dziesięciu lat na spotkaniach w uczelnianych katedrach i zakładach pedagogiki (w tym także naszego Zakładu pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej) prowadzone są dyskusje dotyczące źródeł i potrzeb systemowego ujmowania problemów pedagogicznych oraz efektów wdrożeń modelowania systemowego działalności nauczycieli akademickich, szkolnych i przedszkolnych.

Perspektywa systemowego widzenia i ujmowania problematyki edukacyjnej wydaje się wyjątkowo trafna na tle bieżących trudności wynikających z transformacji ustrojowej, kryzysu ekonomicznego, kryzysu wartości i innych problemów współczesnej cywilizacji, takich jak niż demograficzny, niepowodzenia dydaktyczne i wychowawcze, zadania samorządów i ich zasoby finansowe w prowadzeniu szkół i przedszkoli.

Nauczycielom akademickim i oświatowym przypisuje się obecnie zadania wynikające ze zmian, oczekiwań i zagrożeń społecznych. Zadania stawiane pedagogom różnych szczebli kształcenia są coraz bardziej złożone, często odmienne od tych, które spełniali w przeszłości, i do których byli przygotowani w toku studiów.

Szybkie tempo zmian o charakterze globalnym, procesy demokratyzacji, ale też migracji, przy jednoczesnym ponoszeniu skutków kryzysu ekonomicznego (bezrobocia) wymagają zmiany doktryny edukacyjnej z adaptacyjnej na kreatywną.

Pedagogika systemowa – oparta i doceniająca całościowe analizy i ujmowanie syntezy zjawisk – w swojej istocie stawia na jakość nauczycielskiego działania pedagogicznego. Wdrażania systemologii do pedagogiki są zabiegami porządkowania zarówno teorii, jak i praktyki. Poszukiwanie w systemowym podejściu doskonalszych modeli edukacyjnych służy lepszemu poznaniu podmiotów edukacyjnych, warunków ich funkcjonowania, znajdowaniu skutecznych sposobów komunikacji wzajemnej oraz wskazywania rezerw, perspektyw, nadziei, ale też zagrożeń.

W kryzysie potęgują się trudności w organizowaniu warunków edukacji. Życie wymusza skupienie energii społecznej na celach istotnych. Naczelny funkcjami, jakie spełniają (spełniać powinny) uczelnie i placówki oświatowe jest nie tylko i nie tyle przekazywanie wiedzy, co specyficznie pojmowana całościowość ujmowania samego procesu edukacji (wychowania) i procesów rozwoju uczącego się (dziecka, ucznia, studenta, uczestnika edukacji permanentnej) uwzględniająca podmiotowe relacje międzyludzkie w trosce o jakość doświadczeń społecznych.

Za niezwykle istotny należałoby uznać kilkuletni okres prac poprzedzających wydanie publikacji w Zakładzie Pedagogiki i Teorii Wychowania Instytutu Pedagogiki i Psychologii – wtedy (lata 2003-2008) Akademii Świętokrzyskiej – a od 2008 roku – Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz pracowni zaprzyjaźnionych zakładów z innych uczelni (Kraków, Łowicz, Warszawa) pod kierunkiem Prof. zw. dr hab. Krystyny Duraj-Nowakowej. Realizacja idei systemowego działania pedagogicznego i problemy badawcze z nim związane w projektach pracowników stanowią podstawy opracowań autorów publikacji. Prezentowane w opracowaniu materiały są swoistą diagnozą możliwości i perspektyw wdrożeń idei systemowości do praktyki oświatowej i dydaktyki szkoły wyższej.

Publikacja składa się z trzech rozdziałów poprzedzonych wstępem i wprowadzeniem redaktorek tomu.

Struktura podziału materiału w książce konsekwentnie zachowuje i podkreśla systemowy charakter treści tomu: od ogólnych (nadrzędnych) treści zawierających przedłożenia i założenia teorii pedagogiki systemowej i jej podmiotu, przez ukazanie podstaw ujęcia systemowego w różnych subdyscyplinach pedagogicznych.

Redakcyjną starannością wprowadzany jest czytelnik w konteksty pedagogiki systemowej przez wskazywanie źródeł (podstaw) filozoficznych i epistemologicznych.

W rozdziale pierwszym – autorstwa Barbary Klasińskiej – czytelnicy poznają możliwości i warunki zastosowania podejścia systemowego do głównych dyscyplin pedagogicznych. Analizy teoretyczne dotyczą systemowych ujęć dydaktyki ogólnej oraz jej metodologii.

Analizy uwzględniają aspekt genetyczny, strukturalny i funkcjonalny, i prowadzone są w trosce o całościowo-systemowe (pełne, pogłębione) refleksje. Studium literaturowe pozwoliło również autorce dostrzec obszary wybiórczego i upraszczającego zastosowania teorii systemów, co prowadzi do zbyt zawężonego oglądu subdyscyplin pedagogicznych ukazującego (podkreślającego) tylko składowe (komponenty) dyscyplin, bez ukazania relacji i związków między elementami.

Starania autorki tekstu zmierzają do ukazania czytelnikom wertykalno-horyzontalnego oglądu dydaktyki ogólnej, co pozwoli dopiero dostrzec istotne zasoby tkwiące w relacjach (i sprzężeniach zwrotnych) między zasadami, celami, treściami nauczania metodami, formami i zastosowaniem środków dydaktycznych.

Ukazując korzyści systemologicznego profilu metodologii pedagogiki, wskazuje też na potrzebę powiązania etapów i składowych procesu badawczego: od precyzyjnego określania i uszczegółowienia problemu, celu i zadań badawczych przez staranne sprecyzowanie tez i hipotez roboczych oraz zmiennych i ich wskaźników. Staranności podejścia dopełnia opis metod, technik i narzędzi badawczych, środowiska badań i osób badanych jest również ukazanie organizacji i przebiegu badań.

Stan jakości metodologii badań w systemowym ujęciu autorka widzi w potrzebie współwystępowania w procedurze badawczej, doborze i wyborze (rodzaju badań) zarówno badań ilościowych, jak i jakościowych. Wyniki badań poddawane są zaś analizom, ocenom, interpretacyjnym syntezom prowadzącym do uogólnień wniosków, postulatów i wskazywania rezerw badawczych.

Tak ukazane systemowe podejście do dydaktyki i metodologii pedagogiki wskazuje na potrzebę szczególnych starań, pokory i cierpliwości badacza w zabiegach: porządkowania, hierarchizowania treści dla formułowania teoretycznych podstaw badań i złożoności procedur badawczych w dostrzeganiu zależności między elementami procesu.

Autorka podkreśla konieczność systemowego oglądu takich subdyscyplin pedagogicznych dla odkrywania (dostrzegania, uwzględniania) związków i zależności w takich naukach szczegółowych dla pedagogiki, jak: teoria wychowania, pedeutologia, metodyki przedmiotowe, teoria organizacji i nadzoru (zarządzanie oświatą), badanie jakości pracy placówek oświatowych, czy uczelni w trosce podmioty edukacji i efekty kształcenia.

Rozdział drugi zawiera aplikacje podejść systemologicznych do takich subdyscyplin czy celów-zadań pedagogicznych, jak: kierowanie szkołą, badanie stanu ukształtowania pojęć zdrowotnych u uczniów klas początkowych,

warunków systemowego ujęcia kształtowania zainteresowań kulturą, optymalizacji pracy nauczycielek przedszkoli przez systemowy dobór komponentów metodyki na zajęcia dydaktyczne oraz systemowej interpretacji twórczości pedagogicznej nauczycieli.

Starania autorów i zamierzenia współredaktorek opracowania ukazują troskę o systemowe postrzeganie całościowo przygotowanych projektów edukacyjnych i ukazują potrzebę włączenia do systemu takich obszarów, jak: poradnictwo pedagogiczne (wczesna interwencja edukacyjna przy bilansach zdrowia dzieci), czy metodyka opieki obejmująca zabiegi profilaktyczne (uaktywnienie a nawet powołanie nowych specjalności nauczycielskich – nauczyciel rodzinny, nauczyciel instytucji wspomagania, a nie tylko zastępowania rodziny (domy dziecka)).

Rozdział trzeci zawiera systemowe projekty modernizowania dydaktyki i pedeutologii akademickiej. Treści pomieszczono w trzech podrozdziałach. Autorki ukazały znaczenie systemowego podejścia w takich obszarach jak:

- integrowanie ogniw metodycznych dyskusji w procesie stymulowania twórczego myślenia studentów – opracowanie Zofii Okraj. Autorka podkreśla potrzebę uświadomienia znaczenia i ukazywanie związków między celami i treściami, zasadami i formami organizacyjnymi dyskusji. Zwraca jednocześnie uwagę czytelnika, iż nietrafne dobranie choćby jednego spośród wymienionych elementów organizacji dyskusji może odkształcić funkcjonowanie pozostałych składowych i ograniczać (oddalać, uniemożliwiać) osiągnięcie zamierzonych efektów projektu edukacyjnego;
- wdrażanie studentów do samokształcenia oraz próby tworzenia warsztatu prac naukowych podczas ćwiczeń – opracowanie Małgorzaty Kaliszewskiej. Prezentowane i analizowane konspekty planowanych zajęć ukazują projekty realizacji postulatu integrowania treści przedmiotowych z przygotowaniem warsztatu naukowego i profesjonalnego nauczyciela. Istota osobowości i działalności nauczycieli realizujących zadania pedagogiki systemowej – zadaniem teoretyków – tkwi bowiem w symultanicznej ewolucji kompetencji zawodowych i realizacyjnych;
- procedura hospitacji akademickiej: dociekania systemologiczne – opracowanie Barbary Klasińskiej. Autorka wskazuje na istotę obserwacji lekcji przez osoby z zewnątrz, określa cele hospitacji, rodzaje, złożoność struktury i funkcji z dbałością o tradycyjne i nowatorskie formy opracowania wyników (wniosków) przez podmioty edukacyjne (nauczyciela i osoby hospitujące), a także dbałość o ilościowe i jakościowe (interpretacyjne) poznanie w badaniu (dzianiu się) określonego obszaru rzeczywistości edukacyjnej;

- możliwości wykorzystania podejścia systemowego w procesie przygotowania studentów pedagogiki do pełnienia ról zawodowych
- opracowanie Justyny Sikory. Autorka ukazuje systemowe poznanie świata i człowieka jako sposób na poszukiwanie ładu we współczesnej pedagogice, a szczególnie w działaniu pedagogicznym, jawiącym się podmiotom edukacji (szczególnie rodzicom, ale także uczniom i nauczycielom), jako stanu bezładu, dysharmonii, chaosu, sobiepaństwa, bezradności, alienacji, „samotności w tłumie”, „ucieczki od wolności”.

W końcowej części pracy Redaktorki wskazują na docenianie problematyki teleologicznej i aksjologicznej w komunikowaniu się systemowo. Postulują o podmiotowe relacje w procesie edukacji i dążność (kształtowanie potrzeb) do życia w świecie wartości (prawdy, piękna i dobra). Chciałoby się dodać – także cnót określonych w późniejszych okresach: prawdy, umiarkowania i sprawiedliwości zgłaszanych przez francuskich myślicieli w XVIII wieku. Kiedy i te okazały się zbyt trudne, zmieniono je na powszechnie znane: wolność, równość, braterstwo.

Analizy zamykają dwa teksty redakcyjne: wprowadzenie w teorię i metody badawcze nauk o wychowaniu, inspirowane teorią Heinza-Hermana Krügera oraz systemowe ujęcia (opcje/orientacje) pedagogiki Christiana Callo w analizie i ocenach Profesora Bogusława Śliwerskiego.

Ostatni z podrozdziałów zawiera relacje i sprawozdania z uprzednich promocji książek oraz z konferencji naukowych, ukazujących zainteresowanie, badania i wdrożenia teorii systemów do pedagogiki.

Reasumując analizy i opinie – stwierdzić należy, iż dobrze się stało, że dorobek admiratorów podejścia systemowego w różnych subdyscyplinach pedagogicznych, uczestników zespołu naukowców współpracujących w określonym wymiarze i czasie z Prof. zw. Krystyną Duraj-Nowakową został zebrany i staraniem Dr Małgorzaty Kaliszewskiej i Dr Barbary Klasińskiej wydany w formie ważnej publikacji zwartej. Teksty zamieszczone w tym tomie dotyczą bowiem istotnych kwestii związanych z edukacją w sytuacji przemian ustrojowych i organizacyjnych nie tylko z perspektywą, ale koniecznością uwzględnienia zarówno paradygmatu kultury postfiguratywnej i konfiguratywnej oraz już wkraczającej w szybkim (czy bezpiecznym?) tempie kultury prefiguratywnej.

Systemowe ujmowanie problemów nauczania i wychowania wydaje się zasadne (konieczne) przez rozpoznawanie, uprawianie, upowszechnianie pedagogiki systemowej – ponowoczesnej dla postmodernistycznego społeczeństwa.

Szkice systemowych ujęć pedagogiki wpisują się także w kierunki i stan poszukiwań odpowiedzi na pytania stawiane od dawna przez Prof. Duraj-Nowakową:

- 1) W jakim kierunku ewaluuje lub powinna ewoluować współczesna rola zawodowa nauczyciela?
- 2) Jaki powinien być model nauczyciela przyszłości (kształcenie w gotowości do zmiany oraz potrzeby doksztalcenia i doskonalenia)?

Do poszukiwań odpowiedzi na te pytania i argumentów – za oraz przeciw – a także formułowania wątpliwości zachęcamy więc czytelników rekomendowanej monografii zespołowej.